

HARARİ'NİN İNSAN HAKLARI KURGUDUR İDDİASI HAKKINDA

İSRAİLLİ POPÜLER TARİHÇİ YUVAL NOAH HARARİ, İNSAN HAKLARININ KURGU OLDUĞUNU EDİYOR. BURADAN HAREKETLE İSRAİL'İN ELİNDEKİ NÜKLEER SİLAHLARI KULLANABİLECEĞİNİ ÖNERİYOR VE FİLİSTİN'DE YAPTIĞI SOYKIRIMI DOLAYLI OLARAK MEŞRULAŞTIRMİŞ OLUYOR.

Geçtiğimiz günlerde Sapiens kitabı ile dünya çapında ün kazanan İsraili popüler tarihçi Yuval Noah Harari'nin bir TEDx konuşması sosyal medyada gündem oldu. Konuşmasında Harari önce dinlerin bir kurgu olduğu görüşünü yineliyor. Daha sonra oradan İnsan Hakları, Birleşmiş Milletler ve devletlerin kurgu olduğunu söylüyor. Bunun için nasıl bir gerekçe sunuyor?

Harari, konuşmasında insan hakları kavramının insan bedeninde görünemediği, koklanamadığı, deneyimlenemediğini söylüyor. Yani kısaca beş duyu ile insan haklarını ya da Birleşmiş Milletler'i deneyimleyemediği için bunların kurgu olduğu kanaatini beyan ediyor. Buradan hareketle İsrail'in elindeki nükleer silahları kullanabileceğini öneriyor ve böylelikle aklınca Filistin'de yaptığı soykırımı da dolaylı olarak meşrulaştırmış oluyor. Nitekim insan hakları kavramının bir kurgu olması, ahlakın bir kurgu olduğu dolayısı ile de hiçbir eylemin aslında nesnel şekilde kınanamayacağı anlamına geliyor. Bu yazıda bu görüşleri analiz etmek istiyorum.

İlk dikkat etmemiz gereken husus aslında Harari'nin uzmanlık alanının dışında konuştuğudur. İnsan haklarının doğası ya da Tanrı'nın varlığı sorusu tarihin değil felsefenin alanına girdiğidir. Elbette herkes bu konularda fikir beyan edebilir ama felsefe de akademik disiplindir ve bu konularda uzman olarak konuşma ciddi bir okuma gerektirir. Harari felsefe konularında sık sık konuşsa da bir felsefeci olarak bu konularda yeterli arkaplan bilgisine sahip olmadığına dikkat çekme durumundayım.

Tanrı ile ahlak arasında sıkı ilişki var

Harari'nin dediğine bir yönü ile katılıyorum. Eğer Tanrı bir kurgu ise ve insan sadece kör tesadüf eseri olarak ortaya çıkan bir madde yığını ise onun bir takım özel haklara sahip olduğunu iddia etmek zordur. Her şey madde ve ona hükmeden doğa yasalarından ibaretse, merhamet, adalet, hak gibi ahlaki özellikler kurgu olmalıdır, zira madde bu tarz ahlaki özelliklere sahip olmadığı gibi ahlaki ilkeler doğa yasalarından yapıları gereği çıkarsa-namaz.

**HARARI'NİN
KULLANDIĞI ÖRNEĞİ
ELE ALIRSAK İNSAN
BEYNİNİ AÇARSAK
İÇİNDE İNSAN HAKLARI
GÖRMEYİZ,
BAZI KİMYASALLAR
VE DOKULAR
GÖRÜRÜZ AMA BU
DENEYİMLERİN KURGU
OLDUĞU ANLAMINA
GELMEZ.**

Ancak Harari ile bu noktada yollarımız ayrılıyor, zira ben Tanrı'nın var olduğunu düşünüyorum. Harari çalışmalarında Tanrı'nın var olmadığını göstermek için hiçbir ciddi argüman sunmamaktadır, diğer taraftan uzmanlık alanı din felsefesi olan bir akademisyen olarak ben Tanrı'nın varlığı lehinde çok sayıda argüman olduğu kanaatindeyim. İlgili okuyucu bu konudaki akademik çalışmalarıma göz atabilir.

Tanrı ile ahlak arasında neden böyle bir sıkı ilişki var? Bu noktanın üstünde biraz durmak istiyorum. Önce nesnel ahlak kavramını tanımlayalım. Nesnel ahlaki önermeler olması demek, toplumun inançları ve davranışlarından bağımsız doğru/yanlış ahlaki önermeler olması demektir. Buna göre, bütün dünya pedofil-lerle dolsa bile, hala "çocuklara tecavüz etmek yanlıştır" önermesi doğru olacaktır. Çoğu insan ve felsefeci bu tarz nesnel ahlaki önermelerin varlığına inanır.

Bunun felsefi sonuçları üstüne düşünelim. Merhamet, iyilik, cömertlik gibi ahlaki özellikler, özgür irade sahibi kişilerin taşıyabileceği özelliklerdir. Masa, sandalye, bakteri gibi irade sahibi olmayan cisimlerin merhametli ya da cömert olmasından söz edilemez. Dolayısıyla ahlaki önermeleri temellendirecek şey irade sahibi bir varlık olmalıdır. Ahlaki önermeler matematiksel önermeler gibi deneysel değildirler. Harari de zaten buna dikkat çekiyor.

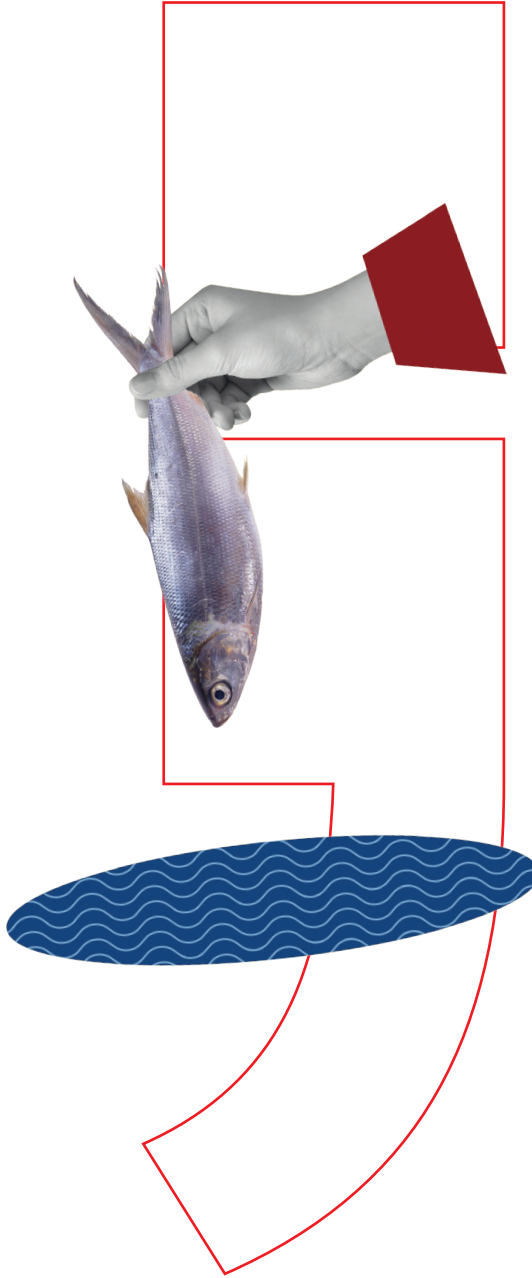
Ahlak ve insan hakları kurgu değildir

Temel ahlaki ilkelerin doğru olup olmadığı hiç evrene bakmadan anlaşılabilir, dolayısıyla bunlar evrenden bağımsız olarak

doğrudurlar. "Çocuğa tecavüz yanlıştır" önermesi, dünyada hiç tecavüz olmasa, hatta hiç çocuk olmasa da doğru olacaktır. Bu durumu şöyle de anlayabiliriz, ileride bilinçli, acı çekebilen iradeli robotlar olacağını düşünün. Bu robotlara zevk için işkence yapmak yanlıştır önermesi daha o robotlar var olmadan doğrudur. Dolayısıyla ahlaki önermeler zaman ve mekândan bağımsız olarak doğrudurlar, dolayısıyla onları doğru yapan, temellendiren varlık zamansız olmalıdır.

Son olarak ahlaki önermelerin alt dalı olduğu "-meli/-malı" formatında, gereklilik belirten cümleler bir amaca işaret eder. Mesela "Kuantum mekaniği dersini geçmeliyim" diyen bir kişi, mezun olmak gibi bir amaç için bu cümleyi kullanmaktadır. Dolayısıyla ahlaki temellendiren bu varlığın insanlarla ilgili bazı planları yani amaçları olmalıdır. Tüm bu bahsettiğimiz olgular, zamansızlık, merhamet, iyilik, cömertlik gibi ahlaki sıfatları taşıyan ve insanlarla ilgili planları olan Tanrı'yı tarif etmektedir. Dolayısı ile İslam, Hristiyanlık, Yahudilik gibi teistik dinler doğru ise ahlak ve insan hakları bir kurgu değildir ve Harari'nin tezi yanlıştır. Dolayısı ile masum insanların öldürülmesi nesnel olarak yanlıştır ve insanlık olarak bununla mücadele etmemiz gerekiyor.

Bu konuşmasında ona değinmese de Harari eserlerinin temelini oluşturan evrim kuramına atıfla tezini savunmaya kalkacaktır. Bu yaklaşıma göre "ahlak" dediğimiz şey, herhangi bir organımız gibi evrim süreci boyunca gelişmiş, tek amacı çoğalma ve türü hayatta tutmak olan bir içgüdüdür. Bundan dolayı da bu görüşü savunanlara göre nesnel ahlaki önermeler yoktur. Evrim

İNSAN HAKLARININ KURGU OLDUĞU SONUCU BİR İDEOLOJİDEN ÇIKIYORSA, BU İNSAN HAKLARININ KURGU OLDUĞU DEĞİL O İDEOLOJİNİN KURGU OLDUĞU ANLAMINA GELİR. BİR İDEOLOJİ "DÜNYA DÜZDÜR" DERSE, DÜNYANIN DÜZ OLDUĞU DEĞİL O İDEOLOJİNİN HATALI OLDUĞU SONUCUNA GİDERİZ.

kuramı türlerin ortaya çıkışı ve değişimini açıklayan, biyolojik bir teoridir. Teori canlıların biyolojik özelliklerini açıklama gücüne sahiptir, ancak teorinin insanların bilişsel davranışlarını açıklayamayacağı tartışma konusudur.

Mantıkta kökensel safsata

Ahlaki evrimle açıklama girişimleri evrimsel psikoloji alanına girer ve insan davranışlarının tüm yönlerinin bu disiplinle açıklanıp açıklanamayacağı belirsizdir. Ancak bir an için bunun mümkün olduğunu varsayalım, bu ahlakın bir kurgu olduğunu gösterir mi? Kanaatimce bu sorunun cevabı hayırdır. Harari'nin söz konusu yaklaşımı birkaç açıdan sorunludur. Birincisi bu yaklaşım mantıkta kökensel safsata olarak bilinen mantık hatasına düşer. Bu mantıksal hatayla işlenen yanlışığın özelliği, bir şeyin kökeni ya da tarihine referans verilerek bir iddianın yanlışılanmaya çalışılmasıdır. Ancak bu her zaman mümkün değildir.

Mesela Kekule isimli bilim insanı, benzen molekülünün yapısını rüyasında görmüştü. Rüyada görülen bir bilgi yanlıştır deyip bu iddiayı reddedersek kökensel hataya düşeriz. Nitekim Kekule'nin rüyasında görüp ortaya attığı şekil doğrudur. İkincisi evrimsel psikoloji ancak insanın ahlak algısını ve ahlaki davranışlarını açıklamaya çalışabilir. Ancak ahlakın kendisinin doğası ile ilgili konuşamaz. Burada düşünülen hata gözün yapısını biyolojik mekanizmalarla ya da evrim teorisi ile açıklayıp, gözün gördüğü her şeyi açıkladığını iddia etmektir. Bir yıldız

DÜŞÜNCELER, BİLİNÇ VE KİŞİSEL FARKINDALIK DOĞRUDAN GÖZLEMLENEBİLİR DEĞİLDİR. ANCAK BUNLAR İNSAN OLMANIN NE ANLAMA GELDİĞİNİN TEMEL YÖNLERİDİR. DÜŞÜNCELERİMİZ DÜNYAYA DAİR ALGILARIMIZI VE ONUNLA OLAN ETKİLEŞİMLERİMİZİ ŞEKİLLENDİRİR, BUNLAR KURGU OLMaktan ÇOK UZAKTIR.

gördüğüm zaman, gözümde olanlarla, hatta belki hissettiğim ve verdiğim tepkilerle ilgili evrimsel açıklama verilebilir, ama evrim gözlemediğim yıldızla ilgili bilgi veremez.

Benzer şekilde evrim ya da insan tarihi araştırmaları da ahlakla ilgili değildir. Dahası bu itirazı ortaya atanlara göre bilim yapmakta kullandığımız tümevarım yeteneğimiz, gözlem yapmakta kullandığımız duyularımız, matematiksel sezgilerimiz vs. hepsi evrimsel süreçlerle gelmişlerdir. Ancak bu matematiğin, bilimin, beş duyularla aldığımız bilginin nesnel olmadığını göstermez. Benzer şekilde, ahlâkî sezgilerimizin kökeni evrim olsa da bu ahlâkın nesnel olduğu iddiasını yanlışlamaz.

Harari'nin zayıf argümanı

Harari'nin konuşmasında ele aldığı argüman da çok zayıf. Bir olgunun beş duyularla tespit edilemiyor olması o olgunun bir gerçekliği olmadığını göstermez. Bilimde bile mesela fizikteki teorik varlıklar (kuarklar gibi) veya matematikteki soyut kavramlar gibi dünyamızın birçok yönünün, doğrudan gözlemlenemese de evreni anlamamanın hala geçerli ve temel parçaları olarak kabul edildiğini belirtmek önemlidir. Matematik, mantık ve felsefe gibi bilim de temelini oluşturan birçok temel kavram doğrudan gözlemlenebilir değildir ancak dünyayı anlamak ve yorumlamak için çok önemlidir. Örneğin sayılar, kümeler ve olasılıklar soyuttur

ancak bilimde ve günlük yaşamda kritik bir rol oynarlar. Kuantum mekaniği doğru ise dünyamızın temel yapı taşı doğrudan gözlemlenemeyen olasılıklar, hatta belki de bilgidir.

Gözlemlenemeyen olgular sadece fen bilimlerinde de değil sosyal bilimlerde de önemlidir. Aşk, korku, mutluluk ve üzüntü gibi duygular insan deneyiminin temelini oluşturur. Fiziksel anlamda doğrudan gözlemlenemezler ancak bireyler tarafından öznel olarak deneyimlenirler. Bu duygular, insan davranışlarının ve karar alma süreçlerinin çoğuna rehberlik eder. Harari'nin kullandığı örneği ele alırsak insan beynini açarsak içinde insan hakları görmediğimiz gibi duyguları da görmeyiz, bazı kimyasallar ve dokular görürüz ama bu deneyimlerin kurgu olduğu anlamına gelmez.

Benzer şekilde zihnin içsel işleyişi, mesela düşünceler, bilinç ve kişisel farkındalık da doğrudan gözlemlenebilir değildir. Ancak bunlar insan olmanın ne anlama geldiğinin temel yönleridir. Düşüncelerimiz dünyaya dair algılarımızı ve onunla olan etkileşimlerimizi şekillendirir, bunlar kurgu olmaktan çok uzaktır. Dolayısıyla Harari'nin konuşmasında ortaya attığı "gözlemlenemeyen şeyler kurgudur" ilkesi açık bir şekilde yanlış görünmektedir.

✧

Toparlayacak olursak Harari'nin İsrail'in aslında nesnel olarak eleştirilemeyeceğini ima eden "insan hakları birer kurgudur"

şeklindeki iddiası çok sayıda itiraza açık ve yanlış varsayıma dayanmaktadır. Birincisi Harari, Tanrı'nın bir kurgu olduğunu, var olan her şeyin fiziki gerçeklikten ibaret olduğunu varsayıyor. Bu varsayım esasında felsefede natüralizm olarak bilinen metafizik pozisyona tekabül ediyor. Bu pozisyon bilimin de, tarihin de savunacak araçlara sahip olmadığı ve bunların uzmanlık alanı dışında kalan felsefi bir pozisyonudur. Tanrı'yı reddetmek bana göre de ne yazık ki nihai bir anlam ve nesnel ahlakın olmadığı, dolayısıyla insan haklarının olmadığı nihilist bir dünyaya götürür bizi.

Seküler ahlakın en önemli teorisyenlerinden Kant bunun farkındaydı ve bu yüzden ahlakın Tanrı'nın ve ahiretin varlığını varsaydığını söyler. Nietzsche ya da Sartre gibi varoluşçular da Tanrısız bir evrenin bizi buraya götürdüğünün farkındaydı. Ancak Tanrı'nın var olmadığı iddiası kanaatimce yanlıştır ve zaten Harari de bunu temellendirmekten uzaktır.

Nitekim kanaatimce insan haklarının kurgu olduğu sonucuna giden bir ideolojinin varsayımları insan haklarının olduğu olgusu kadar apaçık ve temel olmayacaktır. Dolayısıyla insan haklarının kurgu olduğu sonucu bir ideolojiden çıkıyorsa, bu insan haklarının kurgu olduğu değil o ideolojinin kurgu olduğu anlamına gelir. Bir ideoloji "dünya düzdür" derse, dünyanın düz olduğu değil o ideolojinin hatalı olduğu sonucuna gideriz.